

Lucija Vuković

NOVA KULTURA LADANJA

Kultura ladanja: Zbornik Dana Cvita Fiskovića 1., (ur.) Nada Grujić, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Odsjek za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2006., 367 str., ISBN 953-6106-55-8

Zbornik radova sa znanstvenih skupova *Dani Cvita Fiskovića* održanih 2001. i 2002. godine¹ ima višestruku važnost: kao prvi u nizu zbornika radova s navedenog znanstvenog skupa te kao najnoviji prilog bibliografiji koja obrađuje temu kulture ladanja. Također se nadamo da je ovaj zbornik izašao iz tiska u pravo vrijeme kako bi iznova skrenuo pozornost struke i šire javnosti na četrdesetogodišnju agoniju spomenika ladanjske arhitekture kod nas te pokrenuo barem jednu pozitivnu reakciju u praksi. Unutar same obrade teme ladanjske kulture možemo uvidjeti određene pomake žarišta interesa, kako u geografskom, tako i u vremenskom smislu.

Zbornik predstavlja radove koji obrađuju teme vezane uz pojam ladanjskog od antičkih vremena gotovo do današnjih dana, točnije do razdoblja između dva svjetska rata.

Različiti pristupi obradi teme govore o njezinoj složenosti i raznovrsnosti elemenata koje ona podrazumijeva (arhitektura, hortikultura, život na ladanju, pisana građa...). Neki radovi rezultati su davnih istraživanja objavljenih po prvi put ovom prilikom,² neki od njih temelje se na novijim istraživanjima te nude nove postavke ili spoznaje,³ a u nekima autori kreću od arhivske građe, starih fotografija i literature nastojeći rekonstruirati izvorni izgled ili pojedine faze nastanka objekta.⁴ Pojedini autori polazišta nalaze u samom stanju na terenu nadopunjavajući ih dostupnim povijesnim izvorima,⁵ dok neki pak analiziraju teorijska djela i literaturu presudne za razumijevanje zadane teme.⁶ Vrtne površine, neizostavni element ladanjske cjeline, obrađene su također u nekoliko radova. Unatoč rijetkim sačuvanim primjerima hortikulturnih rješenja autori nam nude podatke o izgledu i

¹ U ovom Zborniku objavljeni su radovi sa znanstvenih skupova *V. Dani Cvita Fiskovića: Ladanjska kultura Hrvatske* održanog u Orebićima, Korčuli i Dubrovniku od 1. do 6. listopada 2001. i *VI. Dani Cvita Fiskovića: Ladanjska kultura u povijesti Jadrana* održanog u Hvaru, Starigradu, Kaštelima i Splitu od 29. rujna do 3. listopada 2002. godine.

² Primjerice: MARIN ZANINOVIĆ, *Hvarske antičke vile - Kupovnik kraj Dola*, 15-22.

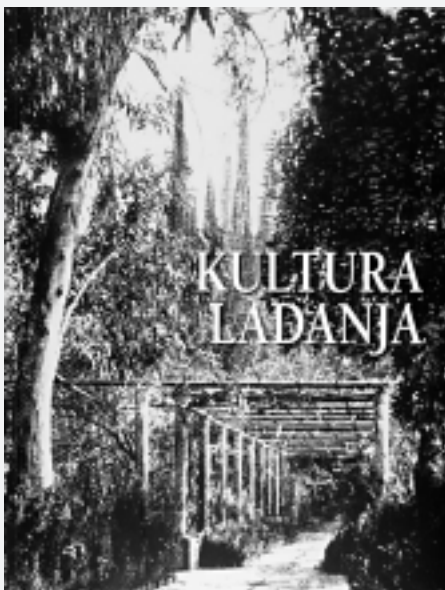
³ Radovi poput: STANKO PIPLOVIĆ, *Ladanjska naseobina u uvali Spalatuma*, 23-32.; KATJA MARASOVIĆ, *Istraživanje i obnova Kaštela Vitturi*, 69-84.; MAJA NODARI - ZEHRA LAZNIBAT, *Ljetnikovac Bobaljević-Pucić u Dubrovniku*, 221-236.

⁴ Navodimo neke primjere: EMIL HILJE, *Ljetnikovac Venturina Pacijeva iz Casene na Pašmanu*, 33-40.; AMBROZ TUDOR, *Ladanjski prostori Hanibala Lucića na Visu*, 93-104.; DALIBOR PRANČEVIĆ, *Prilog povijesti gradnje Vile Meštrović u Splitu*, 315-330.

⁵ Primjerice: IGOR FISKOVIĆ, *Stari ljetnikovci u Lumbardi na Korčuli*, 105-129.; ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, *Ladanjska arhitektura na Makarskom primorju*, 131-142.

⁶ Poput: NADA GRUJIĆ, *Benedikt Kotruljević o vili*, 41-50.

eventualnu rekonstrukciju na temelju pisanih arhivskih podataka te grafičkih i likovnih prikaza.⁷

Kronološka nit osnova je uredničke koncepcije, a unutar nje tekstovi se logično nadopunjavaju prema geografskom ili tematskom kriteriju. Čak i pri letimičnom pregledu objavljenih radova vidljivo je širenje interesa kod istraživanja fenomena ladanja. Navikli na kulturu dubrovačkog ladanja kao sinonim za ovu temu, ovdje ćemo naći tek nekoliko radova koji se bave dubrovačkim područjem, s odmakom od "klasičnog" tipa dubrovačkog ljetnikovca.⁸ Regije prisutne u dosadašnjoj literaturi, poput Hvara, Kaštela, Korčule i

Istre, obrađene su s nešto drukčijeg aspekta, bilo da se autori detaljnije bave pojedinim primjerom prateći njegovu sudbinu kroz vrijeme, bilo da nam otkrivaju neke nove pojedinosti i primjere ladanjske izgradnje ili sumiraju njihove zajedničke značajke.⁹ Istraživanja se šire i na dosad gotovo nezasupljena područja poput Makarskog primorja i otoka (Vis, Čiovo, Drvenik Veli, Pašman) koji nam otvaraju novu sliku ladanja na širem jadranskom prostoru te nude iznimno vrijedan komparativni materijal.¹⁰ Također je od izrazite važnosti pomicanje žarišta interesa u vremenskom smislu od dosad prevladavajućeg razdoblja 15. - 17. stoljeća prema 18., 19. i prvoj polovici 20. stoljeća.

Kroz tekstove se prate promjene svega onoga što određuje ladanjsku arhitekturu: smještaja objekata, prostorne dispozicije, stilskih značajki, profila naručitelja, samog konteksta ladanjske izgradnje i njezine funkcije. Zapravo, promjene koje možemo iščitati iz istraživanja i objavljenih radova u nekim slučajevima dovode u pitanje opravdanost korištenja termina "kultura ladanja". Vile 19. i 20. stoljeća često se nalaze uz same rubove grada, često se koristeći za stalni boravak, a simptomatična je i pojava turističke namjene koja na neki način dokida intimizam i kontinuirano ladanjsko ozračje koje je karakteristika ovakvih prostora.

⁷ Spomenut ćemo neke od njih: JOŠKO BELAMARIĆ, Izgubljeni Koriolanov vrt, 61-68.; NIKOLINA KAPOVIĆ, Vrtovi u sklopu Maksimilijanovog ljetnikovca na otoku Lokrumu, 271-279.; IVAN MIRNIK, Perivoji na medaljama iz Numizmatičke zbirke Arheološkog muzeja u Zagrebu, 169-182.

⁸ Poput rada: KATARINA HORVAT-LEVAJ, Između ljetnikovaca i palača - reprezentativna stambena arhitektura dubrovačkog predgrađa Pila u 18. stoljeću, 203-220.

⁹ Istaknut ćemo radove: NIKŠA PETRIĆ, Neki primjeri hvarskog ladanja u 19. stoljeću, 243-252.; FANI CELIO CEGA, Inventar dvorca Vitturi početkom 18. stoljeća, 237-243.; ALENA FAZINIĆ, Kultura ladanja u Korčuli - 19. stoljeće: ljetnikovac Depolo, 253-260.; MARIJAN BRADANOVIĆ, Nekoliko primjera ladanja mletačke i austrijske Istre, 183 -194.

¹⁰ Radovi poput: ZORAIDA DEMORI STANIČIĆ, (bilj. 5); AMBROZ TUDOR, (bilj. 4.); DANKA RADIĆ, Ljetnikovci otoka Čiova, 143-154.; DANKA RADIĆ, Ljetnikovac obitelji Moretti na Drveniku Velom, 261-270.; EMIL HILJE (bilj. 4.)

Zahvaljujući uredničkoj koncepciji, na neka od pitanja nam se nude odgovori u tri završna rada koji analiziraju položaj ladanjske kulture u 19. i 20. stoljeću, hortikulturno-ambijentalne promjene novijeg vremena kroz prizmu socijalnih odnosa, odnosno potvrđuju kontinuitet i daju nekoliko svijetlih, ali možda posljednjih primjera ladanja na južnom Jadranu prve polovice 20. stoljeća.¹¹

Upravo navedene nedoumice usmjeravaju nas na potrebu za daljnjim bavljenjem ovom temom koja bi podrazumijevala detaljnije istraživanje promjena koje se događaju tijekom vremena, promišljanje konteksta i potreba nastanka kasnijih ladanjskih kompleksa i njihova utjecaja na arhitekturu i prostor. Zapravo se čini da se otvara jedna sasvim nova (pod)tema koja nameće zahtjeve za distinkcijom dosad korištenih pojmova i kreiranjem nekih novih sintagmi. Bogato nasljeđe bavljenja renesansnim i baroknim objektima osnova je za nužne pomake u promišljanju ladanjskih zdanja kasnijeg vremena i konteksta u kojima oni nastaju.

Na kraju je neminovno osvrnuti se na stanje baštine koja je u zborniku obrađena. Autori se najčešće nalaze pred pisanom građom koja ne nalazi svoju materijalnu potporu na terenu. Funkcija stambene arhitekture traži stalne prilagodbe novom načinu života, a povijesne, socijalne i političke prilike također ne idu u prilog njezinu očuvanju, pa ćemo čak i novije primjere ovog tipa izgradnje naći u zapuštenom ili sasvim degradiranom stanju. Dugogodišnja nastojanja za valorizaci-

jom i apeli za očuvanjem rijetko su naišli na pozitivnu reakciju/akciju. Da ovakvi radovi (i priloženi popis ranije objavljene literature) ne bi ostali tek spomenar izgubljenog građevinskog i kulturnog nasljeđa, čini se nužnim kvalitetno promišljati namjenu ovih objekata.

Pojedine recentne inicijative i prijedlozi namjene te, kako je i iz samih radova vidljivo, već neko vrijeme ukorijenjena (pre)namjena u turističke svrhe, daju nam sve više razloga za zabrinutost i osvještavanje stalne opasnosti koje ovim objektima ne prestaje prijetiti. Namjena pri kojoj ljetnikovac/vila ostaje samo ukras gubeći svaku vezu s izvornom funkcijom kompromis je na koji možemo pristati u krajnjoj situaciji, ali zasigurno ne može biti konačno rješenje. Kvalitetna revitalizacija ovakvih objekata pridonijet će njihovoj adekvatnoj zaštiti koja je preduvjet za daljnje cjelovito sagledavanje problema kulture ladanja i arhitekture vila.

Zbornik radova *Kultura ladanja* možemo ocijeniti drukčijim od dosadašnjih publikacija sa sličnom tematikom. Osim vrijednih podataka koji nadopunjuju dosadašnja znanja, zbornik pruža uvid u nova, gotovo netaknuta područja u okviru iste teme i otvara prostor novim interpretacijama. Bespredmetna je vrijednost tog izdanja kao priloga izučavanju kulture ladanja. Ukoliko je sudbina ovog segmenta kulturne baštine da bude sačuvana samo na papiru, ostaje nam nada da će upravo ova publikacija značiti novi poticaj i dati nove smjernice za daljnja ustrajna istraživanja.

¹¹ Zbornik je zaključen radovima: IVAN PEDERIN, Ladanje u doba etatizma i kapitalizma, 331-340.; FEDOR KRITOVAC, Hortikulturno-ambijentalne promjene kao socijalni refleksi, 341-350.; TOMISLAV PREMERL, Moderna i kontinuitet ladanjske kulture - arhitekture, 351-361.